

Trojice pracovních listů pro práci s lyrikou ve vyšších ročnících 1. stupně ZŠ.

Tematika: JARO 1

Jitka Zítková

Pedagogická fakulta MU

zitkova@ped.muni.cz

Tři pracovní listy se vztahují ke čtyřem lyrickým básním s tematikou jara – *Stupňování jara* Michala Černíka, *Vrbové píšťalce* Jaroslava Seiferta a *Kouzelné flétně* Jiřího Havla, básni *Co všechno musí udělat jaro* Františka Halase.

Úkoly v pracovních listech mají téměř výhradně ráz literárněvýchovný. Jejich cílem je rozvíjení literární kompetence žáků 4.-5. ročníku. Úkoly korespondují mj. s těmito očekávanými výstupy a učivem literární výchovy ve 2. období základního vzdělávání:

- vyjádření pocitů a dojmů z přečteného,
- jednoduchý rozbor literárního textu,
- rozlišování různých typů uměleckých textů (báseň, lyrika),
- užívání elementárních literárních pojmů,
- tvorba vlastního literárního textu,
- výrazný přednes a jednoduchá dramatizace,
- vytváření výtvarného doprovodu k textu.

Úkoly vždy vycházejí ze specifických rysů (literárních zvláštností) daného textu. Mohou být využívány jak přímo v literární výchově, tak v šířeji koncipované výuce s daným tématem, od mimoliterárních přesahů tematiky se v nich ale většinou odhlíží.

Každý pracovní list má dvě strany (předpoklad oboustranného tisku) a v závěru jsou ke každému z nich uvedeny stručné metodické poznámky, které doplňují nebo upřesňují obsah pracovních listů a optimální způsob práce s nimi.

Pracovní list 1

.....
Michal Černík

Hejnem vran
poslední sních
je rozebrán. **A**

Ještě spí květiny.
Ještě si voní
zimní sny do hlíny. **B**

Hlíně naskočily puchýře krtin.
V úvozu ještě sních
nad kotníky nám nohy škrtí. **C**

Ještě je na polích bílo,
ale semínko uvnitř hroudu
jak nálož odjistilo. **D**

Kdo přiložil do slunce
uhlí a polínka?
Slunce dnes hřeje jako kamínka. **E**

Najednou řeka teče k jaru
a racek o hladinu brnká křídlem
jako na kytaru. **F**

1. Uspořádej sloky za sebe tak, jak si myslíš, že je to nejlepší.

Pořadí slok (doplň příslušné písmeno):

1.	2.	3.	4.	5.	6.

Teď si básničku znovu celou přečti a zkus jí vymyslet název. Dopiš ho nahoru nad jméno jejího autora.

2. Vylušti tajenku a dozvíš se, jak básničku nazval Michal Černík:

1.								
2.								
3.								
4.								
5.								
6.								
7.								
8.								
9.								
10.								
11.								
12.								
13.								
14.								

1. Vodník jiným slovem.
2. Sestra Libuše a Kazi z českých pověstí.
3. Špalíček veršů a pohádek napsal František
4. Knížku o psu Dášeňce napsal Karel
5. Šemík byl Horymířův
6. Kamarád Širokého a Bystrozrakého.
7. Postava z pověstí, která přemohla kance.
8. Král z veršované pohádky K.H. Borovského.
9. První křestní jméno pohádkáře Andersena.
10. Syn loupežníka Rumcajse.
11. Hlavní postava knížky Bylo nás pět – Petr
12. Knihy o náčelníkovi Apačů psal Karel
13. Zlá bytost z pohádek.
14. Majitelka maxipsa Fíka.

Proč asi autor básničku nazval právě takto? – Protože:

3. Podtrhni v textu barevně příklady personifikace.

Personifikace (zosobnění) = přenášení lidských vlastností (vlastností živých bytostí) na neživé věci, zvířata, rostliny i abstraktní pojmy.

4. Podtrhni v textu barevně příklady přirovnání.

Přirovnání = jednoduché obrazné pojmenování, kdy jeden předmět (děj, osoba) je přirovnáván ke druhému na základě společné vlastnosti.

5. Vysvětli, jak rozumíš veršům (co si při jejich čtení představuješ):

Hlíně naskočily puchýře krtin. -

Hejnem vran
poslední sníh
je rozebrán. -

Najednou řeka teče k jaru -

Pracovní list 2

VRBOVÁ PÍŠŤALKA Jaroslav Seifert

U potoka vrba stará
první probouzí se zjara.

Proutek rovný jako svíčka,
nůž – a je z něj píšťalička.

Ještě v trávě leží zmrazky
a už kvetou sedmikrásky.

A už zní to z měkké kory,
až se zelenají hory.

Poslední led začne pukát,
louka je hned samý dukát.

Proto zjara každá včela
ihned je ze zlata celá.

Ještě jednou píseň krátce,
už jsou ptáci na zahrádce.

Nápěv je pak čím dál sladší,
provází jej píseň ptačí.

Zazněl vzlyk a v téže chvíli
květy strom už obalily.

Napřed bíle – to jsou třešně,
škoda, odkvétají spěšně.

A když tón se ozval znova,
štěpy rozkvetly se do růžova.

A pak zněla jako flétna,
bylo na prvního května.

KOUZELNÁ FLÉTNÁ Jiří Havel

Řekl starý duben květnu:
„Kdo ti dal tu sladkou flétnu,
na kterou se chystáš zahrát?“
„Ptáci ze všech lesů, zahrad.“

Duben poposedl blíž.
„Rád bych si ji zkusil, víš?“

Květen svolil. Duben hrál,
teplý vítr tancoval.
A tak bylo v celém kraji
koncem dubna jako v máji.

1. Která báseň se ti víc líbí? Napiš alespoň jeden důvod, proč právě ona:

.....

2. Rozumíš slovům zmrazky a kora? Vysvětli je (třeba s pomocí slovníku):
zmrazky – kora -

3. Jak rozumíš verši „louka je hned samý dukát“? Co si při jeho čtení představíš?

.....

4. Co mají obě básně společného? Najdeš v nich alespoň dvě podobná nebo stejná slova, obrazy, představy? Napiš, která to jsou:

.....

.....

.....

5. Nakresli, jak si představuješ měsíc květen jako živou bytost. Jak podle tebe vypadá?

6. Symbolickým předmětem měsíce května je podle Jiřího Havla flétna. Jaký předmět, který by ho vystihoval, by podle tebe mohl mít měsíc srpen, říjen nebo leden?

Srpen -

Říjen -

Leden -

Pracovní list 3

CO VŠECHNO MUSÍ UDĚLAT JARO **František Halas**

Vytáhnout trávu z hlíny
a na zeleno natřít.
Načernit pěkně stíny
a všechno živé sbratřit.

Všem hadům svléci kůže,
..... řádně louky,
spočítat lístky
a pruty leštit,

Nachystat noty ,
obléci stromy,
vysmát se poškoláčkům,
..... střechy, domy.

Rozmíchat v lese barvy
a kdeco zrosit,
..... v zemi larvy
a teplo do děr nosit.

Včeličkám sladit
a děcka nutit vstávat
a kožich hladit
a peckám jádra dávat.

1. Dopln v textu chybějící slova tak, aby do básně dobře zapadla.
2. Otoč list a přečti si báseň tak, jak ji napsal autor.

Materiál byl zpracován v rámci projektu "Systémová podpora trvalého profesního rozvoje (CPD) pedagogických pracovníků propojením pedagogické fakulty se školami na Jižní Moravě – **EDUCOLAND**"

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.

3. Spolu se čtyřmi kamarády si báseň rozdělíte na sloky a každý se naučte jednu sloku nazpaměť (nejlépe tu, která se vám nejvíc líbí).
4. Vymysli vlastní sedmou sloku básně. Pokus se zachovat výstavbu předchozích slok – každý verš by měl mít 7 slabik a rým ve sloce by měl být střídavý.

.....

.....

.....

.....

Verš = jeden řádek v básni.

Rým = zvuková shoda slabik na konci veršů.

Střídavý rým = rozložení rýmů ve verších sloky je ABAB.

CO VŠECHNO MUSÍ UDĚLAT JARO

František Halas

Vytáhnout trávu z hlíny
a na zeleno natřít.
Načernit pěkně stíny
a všechno živé sbratřit.

Všem hadům svléci kůže,
načesat řádně louky,
spočítat lístky růží
a pruty leštit, brouky.

Nachystat noty ptáčkům,
obléci nahé stromy,
vysmát se poškoláčkům,
pozlatit střechy, domy.

Rozmíchat v lese barvy
a kdeco zrána zrosit,
probudit v zemi larvy
a teplo do děr nosit.

Včeličkám květy sladit
a děcka nutit vstávat
a kočičkám hladit
a peckám jádra dávat.

Metodické poznámky

Poznámka k Pracovnímu listu 1 (M. Černík: Stupňování jara):

Smyslem úkolů číslo 1 a 2 je, aby si žáci uvědomili promyšlenost kompozice básně, v níž se postupně proměňuje příroda a dění v přírodě od předjaří k plnému jaru, tedy jaro se „stupňuje“. Nejprve se mají pokusit tento rys kompozice objevit při samostatném seřazování slok (správné pořadí je D – C – B – A – F – E), poté – po vyluštění jednoduché křížovky – se mají pokusit autorův název básně adekvátně zdůvodnit.

V dalších úkolech (3 a 4) by žáci měli uvést některá z těchto obrazných vyjádření: semínko hroudu odjistilo, sníh nám nohy škrtí, květin spí, popř. hlíně naskočily puchýře (personifikace), odjistilo jako nálož, brnká jako na kytaru, hřeje jako kamínka (přirovnání).

Vysvětlení veršů v posledním úkolu se mohou lišit, ale jejich základní smysl – částečné a úplné zmizení sněhové pokrývky a jarní tání zřetelné na vodních tocích – musí být vystiženo.

Poznámka k Pracovnímu listu 2 (J. Seifert: Vrbová píšťalka, J. Havel: Kouzelná flétna):

Tento pracovní list ve své stěžejní části (úkol 4) směřuje ke komparaci obou básní. Žáci by si měli povšimnout přítomnosti obdobných nebo dokonce stejných motivů, slov, užitých v obou básních. Zejména jde o motiv flétny (jednou jako atributu personifikovaného května, jednou jako zvuku píšťalky lyrického subjektu) a ptačího zpěvu. Žáci však mohou, aniž by se odchýlili od významů textů, uvádět například i motivy písně, hudby, tance, časového zakotvení na přelomu dubna a května nebo celkovou radost a veselí jarní přírody.

Ostatní úkoly většinou nevyžadují zvláštní komentář. Vedou žáky k vyjádření subjektivního dojmu z textu (úkol 1), sledují věcnou srozumitelnost výrazů (2), porozumění jednoduchému básnickému vyjádření (3), rozvoj představivosti a nápaditosti ve spojení se znalostmi proměn přírody v běhu roku (úkoly 5 a 6).

Poznámka k Pracovnímu listu 3 (F. Halas: Co všechno musí udělat jaro):

Práce s tímto listem předpokládá průběžnou společnou kontrolu plnění úkolů. Zejména u úkolu prvního je důležitá prezentace řešení před ostatními žáky. U jednotlivých variant řešení oceníme jak schopnost doplnit slova podle smyslu (významovou soudržnost textu), tak libozvučnost výsledného tvaru, tedy to, zda žáci (nezáměrně, intuitivně nebo možná i úmyslně) zachovali rytmus nebo pravidelný střídavý rým originálního textu. V této souvislosti je vhodné upozornit právě na to, jak volba různých (i významově zcela adekvátních) slov může na posluchače působit velmi rozdílně, protože buď podpoří kostrou textu naznačenou pravidelnost formální výstavby, nebo ji naruší, „zničí“.

Původní Halasův text by měl být přečten až po zhodnocení dětských výtvorů a neměl by být předkládán jako tzv. „jediný správný“. Mnohé dětské „verze“ nemusejí být méně nápadité.

Úkol číslo 3 směřuje ke společné recitaci básně pěticí žáků (každý výrazně přednese svoji vybranou sloku, recitaci lze spojit s jednoduchým pohybovým vyjádřením motivů). Samozřejmostí je zhodnocení výkonu žáků a případná volba nejlepších recitátorů.

Sedmé sloky – samostatné slovesné výtvořky žáků – lze přepsané (vystřižené) vyvěsit na nástěnku kolem originálního textu Halasovy básně a spojit se zamyšlením, zda mohou být zařazeny pouze na její závěr. Žáci by si takto mohli uvědomit, že pořadí slok může být i jiné, jde o řetězec samostatných motivů, jejichž seřazení může být různé (na rozdíl např. od básně M. Černíka z prvního pracovního listu).